

Bondens hoved – og ikke præstens hale

af Villy Dall

Den 5. oktober 2012 var det 200 år siden, Snedsted Seminarium åbnede. I løbet af 36 år blev der her uddannet 440 lærere. Artiklen sætter seminariet ind i en historisk sammenhæng og fremhæver nogle af de lærere, som er udgået fra seminariet.

Det var Snedsted Seminariums kendteste elev – i hvert fald her på egnen, men han er kendt over hele verden – skolemanden Christen Kold, der sagde om seminaristerne, at de ude i deres embeder i landsbyskolerne skulle være »bondens hoved – og ikke præstens hale«. Kold var selv dimittend nr. 239 fra 1836 ud af de i alt 440 dimittender, der står i seminariets protokol for de 36 års virke i præstegården i Snedsted, inden det fra skoleårets start 1848 flyttede til Ranum. 5. oktober 1812 åbnede seminariet for de første syv elever, hvoraf de fem tog eksamen to år senere.

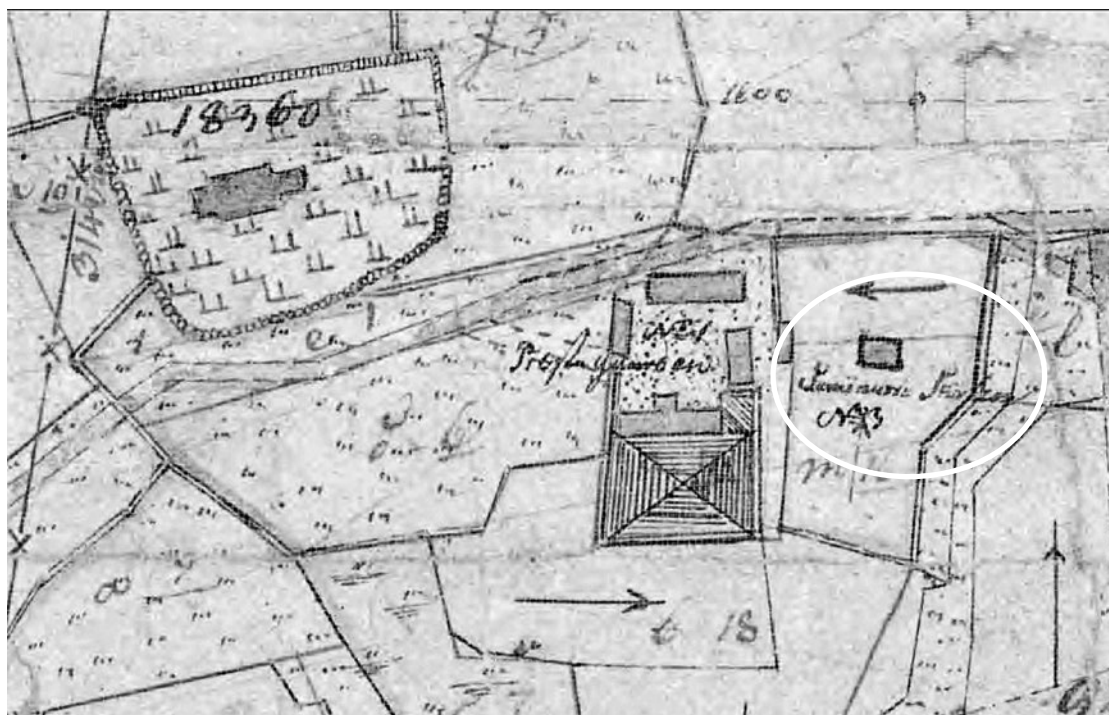
1812 var midt under napoleonskrigene – året før den danske stat gik bankerot og to år, før den enevældige konge, Frederik VI, indførte skoleloven, pålagde forældrene undervisningspligt for alle børn fra syvårsalderen og indtil konfirmationen. Dertil skulle skolevæsenet så udbygges til hver eneste lille del af kongens rige. Der havde tidligere været rytterskoler på landet og privatskoler i byerne, men nu gik et skoleinitiativ i gang, som vel først kulminerede omkring 1960, hvor man igen begyndte at samle børnene i større og større skoler i byerne.

Om Frederik VI siger historikerne ellers ikke meget positivt. Han havde som kronprinsregent fra 1788 støttet bondefrigørelsen og landbrugsudviklingen, men som konge fra 1809 modsatte han sig på det bestemteste at give folket indflydelse på statssagerne. Lige indtil han ikke kunne stræbe imod længere og 1836 indførte rådgivende stænderforsam-

linger. Det er om ham, det berettes, at han om sig selv sagde noget i retning af: »Vi alene vide, hvad der er til gavn og bedste for land og folk!« Samme Sjette Frederik tog fejl af det udenrigspolitiske og allierede sig med Kejser Napoleon I

Denne mindesten står ude ved Snedstedvej lidt øst for præstegården. Inde bagved står en mindesten, hvor seminariet har ligget. Her er starten angivet til 1813, fordi seminarietbygningen først blev taget i brug dette år. Undervisningen begyndte i præstegården 1812.

Den første seminariebygning markeret med hvid cirkel på matrikelkort 1814-58.

i Frankrig. Det kostede den dansk-norske flåde 1801 efter slaget på Københavns Red, bombardementet af hovedstaden 1807 og hele Norge ved fredsslutningen 1815. Landet blev isoleret og udmarvet under napoleonskrigene, og 1813 gik den danske stat fallit.

Alligevel besluttede Kongen at iværksætte en oprustning af uddannelsen, for – som han sagde – selv om danskerne var blevet fattige, behøvede de ikke også at være dumme. Eller snarere mente han, at når man nu var blevet fattig, havde fået gæld og måtte afstå land, måtte man i stedet satse på viden som en af landets vigtige resurser. Har man ikke hørt det samme på det seneste?

Af de ny lærerskoler var Tønder Seminarium det første i 1788, men det var tysksproget. Så fulgte Blågård Seminarium i København 1791 (fra 1809 Jonstrup Seminarium, nu Blaa-gaard/KDAS i Søborg) og 1794 et seminarium

på Brahetrolleborg på Lolland (nedlagt 1826). Ingen af de to opfyldte kravene til uddannelse af lærere til landsbyskolerne, men 1802 åbnede det første såkaldte præstegårdsseminarium på præstegården i Vesterborg (nedlagt 1831) på Lolland, samme år et i Brøndbyvester (nedlagt 1819), 1803 et i Skårup (nedlagt 2009) på Sydfyn, 1806 et i Borris (nedlagt 1826), og 1812 oprettedes så Snedsted Seminarium for Nørrejylland, som man dengang kaldte hele Jylland fra Kongeåen og Skelbækken op til og med Skagen. Samme år oprettedes et seminarium i præstegården i Besser (nedlagt 1818) på Samsø. Året efter kom der også et seminarium i Lyngby (nedlagt 1874) på Djursland. I årene 1815-19 var der et seminarium i Ranum i Vesthimmerland og 1815-20 i et i Nylars på Bornholm. 1841 fulgte så et i Jelling ved Vejle, så der ved enevældens afskaffelse 1848 var seks-syv lærerseminarier i alt i det egentlige Danmark.

Senere kom der mange flere til, men det blev statsseminarier.

Den senere leder af venstreoppositionen i Folketinget, bladstifteren Christen Berg – der 1882 oprettede, hvad vi i dag kalder *Thisted Dagblad* – nåede ikke til Snedsted. Han startede i eftersommeren 1848 på læreruddannelsen, men da var seminariet rykket til Ranum.

Andre politikere tælles dog blandt de 440 lærere fra Snedsted, bl.a. den yderliggående venstremand Lars Bjørnbak, der aldrig blev valgt til Rigsdagen, men var amtsrådsmedlem og fik stor indflydelse som stifter af Viby Højskole og *Aarhus Amtstidende*. Som redaktør af avisen fik han kontakt med de tidlige socialdemokrater og var nok allerede her med til at lægge grunden for de næste 130 års mange og lange samarbejdsperioder mellem socialdemokraterne og de radikale venstrefolk (fra 1905 i eget parti).

Størst betydning ude i sognene

Den største betydning fik seminaristerne fra bl.a. Snedsted Seminarium – som Kold havde påpeget og ønsket – ude i de enkelte sogne.

Med de rådgivende stænderforsamlinger fra 1836, de valgte sogneforstanderskaber fra 1841 (fra 1867 sogneråd), amtsråd fra 1842, den grundlovgivende rigsforsamling 1848 og endelig Rigsdagen fra 1849 – fik befolkningen endelig valgret. Om end det kun var en begrænset del af den. Skønsmæssigt havde kun 15% af hele befolkningen valgret 1849. Væsentligst havde kvinder jo ikke. Det fik de først 1908 på kommunalt plan og 1915 på landsplan. Ikke alle var midt i 1800-tallet så gode til at læse og skrive, selv om de fleste jo nu havde gået i skole, hvorfor skolelæreren blev en central person i det nye samfund, der groede frem. Var han god til at tale, blev han måske også selv politiker, og det gjorde rigtig mange af dem. I hvert fald lokalt og ofte som sognerådsformand, der mange steder kunne udvikle sig til at være en rigtig

sognekonige. Men der var ganske mange skolelærere blandt folketingskandidaterne.

Ofte var det imidlertid også en balancegang, for deres undervisning var jo undergivet præsternes opsyn. Og mange præster repræsenterede de første mange år staten, kongen, enevælden og absolut ikke fremskridtet, hverken åndeligt eller økonomisk. Hvilket lå nærmere til lærerne, der som oftest selv var bondefødte, og som heller ikke fik nogen fyrstelig gage.

For årene 1840–49 har man undersøgt familiebaggrunden for 173 dimittender fra Snedsted Seminarium. Heraf havde 27,2% gårdmænd som fædre og 14,5% husmænd, altså i alt 41,7% med baggrund i landbruget, mens 21,4% havde lærere som fædre. Resten fordelte sig med 7,5% håndværkere, 5,2% præster og lokale embedsmænd samt 4,0% handlende.

Lærere, der er dimitteret fra Snedsted Seminarium som disciple af Ludvig Chr. Müller, ses her samlet ved et nordisk skolemøde i København i august 1890. Forreste række fra v. Johannes Nielsen, Randrup, S. M. Helsted, Viborg, (Ranum 1849), Thomas Knudsen, Hårbølle på Møn, C. Mikkelsen, Løgtved på Sjælland, også organist, L. Møller Lund, Skallerup. Bageste række fra v. Nis A Pedersen (Ranum 1849), J. S. Bjerrum (Ranum 1849), N. J. Henriksen, Vantehore ved Nysted, L. N. Dahl (Ranum 1850), Hjørring.

Kongetro var man jo alligevel – i hvert fald i Thy, hvor kongens popularitet som bekendt holdt sig langt op i provisorietiden, ja, faktisk indtil denne sluttede 1894 – og nogle år endnu, før Thisted- og Hurupkredsene faldt til Venstre som Bjergetkredsene mange år tidligere. To store begivenheder stråler over Snedsted Seminariums historie. Og det var jo da også en konge, der havde taget initiativet til seminariets oprettelse.

20. juni 1826 besøgte kong Frederik VI seminariet, og 1831 var det tronfølgeren, arveprins Christian Frederiks (den senere kong Christian VIII) tur.

Som det fremgår af dimittendlisten var det for så vidt ganske forskellige folk, der fik deres uddannelse i Snedsted. Men også de tre seminarieførstandere var vidt forskellige, fortæller museumspædagog Svend Sørensen, Museet for Thy og Vester Hanherred, der har beskæftiget sig med seminariets historie.

Først var det Bentzon, en ren rationalist, og så fulgte den højkirkelige Brammer, som havde en vis hældning mod det grundtvigske, og endelig sluttede så en ægte grundtviger, Müller, indsatsen. Også andenlærerne var markante folk, der hver for sig forstod at sætte sig aftryk på dimittenderne.

Snedsted var i de år i det hele taget et centralt sted for det folkelige Jylland i et meget stort geografisk område. En betydning, der vel rakte i hvert fald en menneskealder frem, efter at seminariet var flyttet til Ranum.

Egon Kristiansen har i *Vendsyssel Årbog 1986* gjort op, hvor de forskellige dimittender fik embede. I Bentzons periode 1814-31 dimitteredes i alt 169, hvoraf de 54 blev ansat i Thy og på Mors, i Brammers periode 1831-43 var det kun 20 ud af de i alt 193, og i Müllers tid 1844-51 kun 13 af de i alt 146. Til gengæld viser opgørelsen, at rigtig mange af dem blev ansat i Vendsyssel og Himmerland – og altså dermed langt de fleste i Aalborg Stift.

Mindesten for Ludvig Christian Müller ved Starup Kirke. På bagsiden af stenen oplyses, at den er rejst af taknemmelige disciple fra planteskolen for skolelærere i Snedsted og Ranum i aarene 1842-1851. Tryk: I. W. Tegner & Kittendorff.

Kendte dimittender fra Snedsted Seminarium 1812-48

1828

Læreren og debattøren *Poul Henriksen* (1799-1881), lærer i Volstrup ved Sæby 1828-33 og Flade på Mors 1833-55, udgav flere debatpjecer og skrev læserbreve, bl.a. 1836 i Thisted Avis, hvor han angreb Kold og de øvrige arrangører af gudelige møder, suspenderet 1840-41 og igen 1855, afskediget med pension 1857, bosat på Fur fra 1857 og fra 1865 igen i Flade, kaldet »Morslands Voltaire«.

Børneopdrageren *C(hristen) C(hristensen) Møller* (1810-90), der fra 1836 var forstander på Flakkebjerg Opdragelseshjem ved Slagelse.

Læreren *Jørgen Mariager* (1810-89), var 1838-81 lærer i Vennebjerg, 1856 inviterede den frisindede mand mormonerne til at holde møde i sin skole, hans kone konverterede, de blev skilt, og hun flyttede til Hjørring, mens de mindreårige børn efter loven skulle blive hos deres far – 1860 lokkede hun børnene fra ham og emigrerede med dem til USA, hvor de indgik i menigheden i Utah, herunder med flerkoneri, som var det, *Jørgen Mariager* gik imod. Sønnen *Lorenz* kom senere til Danmark som missionær.

1833

Læreren og lokalpolitikeren *Jens Christian Knudsen* (1812-93), var 1833-40 lærer i Rubjerg og fra 1840 i Tversted, var i en lang årække sognerådsformand.

1833

Læreren og lokalpolitikeren *Johannes Andersen* (1806-67), var 1846-47 enelærer ved Sdr.

Bindeslev Skole, 1856-64 formand for sogneforstanderskabet i Bindeslev Sogn, var frimurer.

1834

Rigsdagspolitikeren *Morten Andersen* (1814-96), indgik i kredsen omkring »bjørnbakkerne«, MF (Årskredsen, Aalborg Amt) 1852-58, tingsekretær, medlem af udvalget vedrørende hovedlandeveje i Jylland, ML (9.) 1866-82, tingsekretær, medlem af udvalg vedrørende værnepligt, skolelærereksamen og brændevinshandel.

1836

Fri- og højskolegrundlæggeren *Christen Kold* (1816-70).

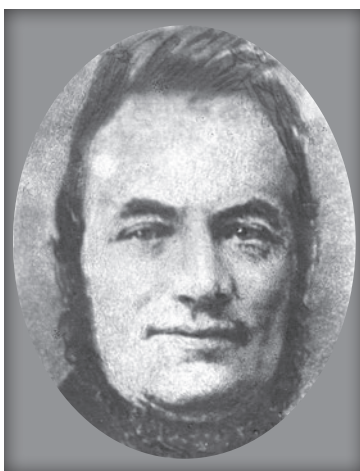
1837

Læreren og farmeren *Hans (Juan Christensen) Fugl* (1811-1900), der 1848 grundlagde den danske koloni i Tandil i Argentina.

Læreren *Peder Christian Olesen Legind* (1817-54), var 1837-44 lærer ved Lindahlsminde Skole i Tygstrup og 1844-50 ved Årup Skole ved Snedsted samt fra 1850 lærer og kirkesanger i Hvidbjerg på Mors.

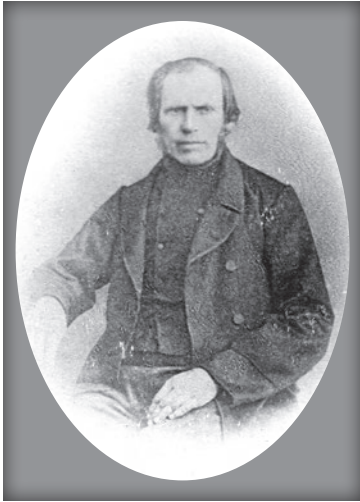
Poul Henriksen

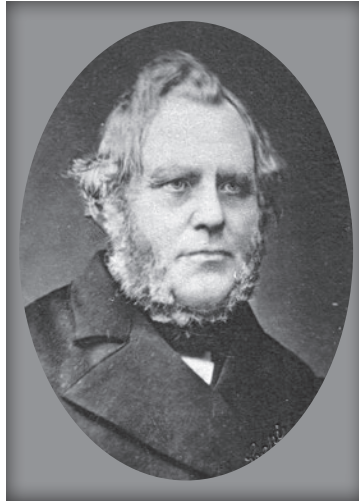
Morten Andersen

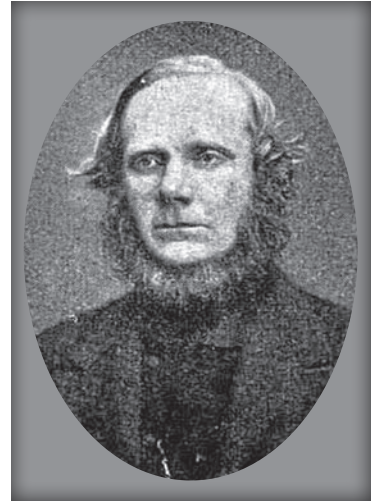
Hans (Juan Christensen) Fugl

Ove Larsen Grønborg

P(eder) C(hristensen) Myrup

Anders Kristian Povlsen Dal

Læreren, dialektologen og politikeren *Ove Larsen Grønborg* (1815-80), 1837-39 huslærer på Nibeegnen, 1839-55 lærer i Vester Brønderslev, 1855-60 på Øland og 1860-71 i Seridslev, tog sin afsked efter strid med biskop P. C. Kierkegaard, Aalborg, MF (Vrejlevkredsen, Hjørring Amt) 1849-52 for Venstre, lejede 1871 hus i Skovsgaard, drev landbrug og gav undervisning i Husejernes Aftenskole og Frie Børneskole, 1872-76 holdt han højskole samme sted, syslede derpå en årrække med studier over vendelbomål, senere blev udgivet: *Optegnelser paa Vendelbomaal* (udg. Oluf Nielsen, 1882-84), hvorimod hans *Vendelbo-grammatik* aldrig er udgivet, 1861-1863 var han revisor i Brandforsikringen for mindre Landejendomsbesiddere, kendt som banebryder for det grundtvigske i Vendsyssel.

1841

Læreren og landmanden *P. H. Schmidt* (1816-84), var 1844-64 lærer ved De Stærke Jydere privatskoler i Vindelev, Sindbjerglund og Bøgballe på Jellingegnen, en stærk modstander til Grundtvig.

1842

Læreren og politikeren *P(eder) C(hristensen) Myrup* (1847-1927), var 1842-45 hjælpelærer i Vang, 1845-56 i Tømmerby, 1856-70 i Hillerslev og 1870-76 i Skinnerup, en årrække dog tjenestefri p.g.a. hæshed, ejede gårde i Tingstrup 1862-64 og 1867-70, MF (Bjergetkredsen, Thisted Amt) 1852-56, tingsekretær, aktiv for en ny skolelov 1855-56, som egnens bønder fandt var for god for lærerne, hvorfor han nedlagte mandatet – tilsluttede sig højregrupperne.

1843

Forfatteren *Niels Peter Wiwel* (1818-74), skrev om nordsjællandsk lokalhistorie og skolelæreres rettigheder.

Læreren *C. Nielsen Jespersen* (1824-81), var først lærer i Rubjerg, men så 1859-75 i Aarup ved Snedsted.

Højskole- og avisgrundlæggeren *Lars (Nielsen) Bjørnbak* (1824-78), medstifter af den radikale Bjørnbakske Venstregruppe

(»bjørnbakkerne«), der fra starten var samarbejdsvillig over for Socialdemokraterne og arbejderbevægelsen.

1844

Læreren og digteren *Jens Chr(istian) Laugesen* (1812-75), Darum, senere Hejnsvig.

1845

Læreren *Francisko Blicher* (1823-1902), søn af St. St. Blicher, var lærer i Vester Tørslev, Hou ved Mariager og Harlev ved Aarhus til 1887.

1846

Læreren *Theodor Eberhard Blicher* (1826-99), søn af St. St. Blicher (dog som privatist), lærer i Tørslev og Tvede ved Randers til sin død.

Høj- og efterskolegrundlæggeren *Anders Kristian Povlsen Dal* (1826-99), Galtrup.

Lærer og folketingspolitiker *Ulrich Adolph Thisenius Kruse* (1827-95) – se næste side.

1848

Læreren, digteren og komponisten *Morten Eskesen* (1826-1913).

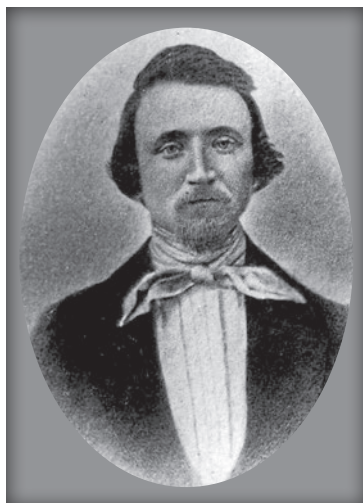
Læreren *Hans Peter Pedersen* (1828-87), huslærer på Glorup på Mors og 1850-59 i Aarup ved Snedsted samt fra 1859 i Sjørring.

Læreren og lokalhistorikeren *Johs. Nielsen* (1828-1905), fra 1848 huslærer i Vendsyssel, fra 1849 privatlærer og hjælpelærer i Randrup og så 1857-95 lærer ved Randrup Skole, interesseret i gravhøje og ikke mindst i beskyttelsen af gravhøje mod udplyndring og overpløjning, indsamlede i øvrigt folkeminder til Evald Tang Kristensen, Svend Grundtvig og H. F. Feilberg.

Startet i Snedsted, men fuldført i Ranum:

1849

Læreren, skoleforstanderen og politikeren *Anders Jensen Dahl* (1826-1909), meldte sig i Snedsted 1848 til Treårskrigen, med igen 1850, Støvring, derefter Aale ved Brædstrup,

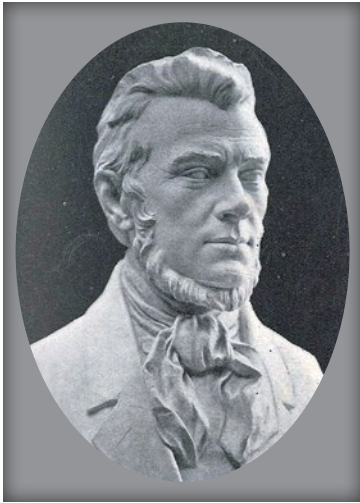
Morten Eskesen

Niels Ludvig Christian Bentzon

Gerhard Peter Brammer

Ludvig Christian Müller

Carl Christian Henninger Gjerløff

P(eder) K(jellerup) Algreen

forstander for Aale Pigestkole, MF (Brædrupkredsen, Skanderborg Amt) 4. juni-12. oktober 1866 for Venstre, sognerådsformand i Aale-Tjørring 1875-80.

Forstandere

Niels Ludvig Christian Bentzon (1780-1846), cand. theol. 1801, sognepræst i Snedsted-Nørhå 1809-30, i Ringsted-Benløse fra 1830, provst over Ringsted og Alsted herreder, udgiver af *Magasin for Skolevæsenet*, flere afhandlinger, fik i Thy stor betydning for plantningssagen, 1820 medstifter af Thisted Amts Landøkonomiske Selskab, udviklede præstegårdshaven til et yndet opholdssted for seminaristerne, som derved fik interesse for selv at udvikle skolehaver i deres embeder.

Gerhard Peter Brammer (1801-84), cand. theol. 1822, lærer ved Det von Westenske Institut, 1826 ordineret kateket og førstelærer ved Borgerskolen i Nakskov, 1829 licentiat, sognepræst i Snedsted-Nørhå 1830-42, 1836 dr. theol., sognepræst i Vemmelev-Hemmershøj 1842-43, 1843-45 biskop over

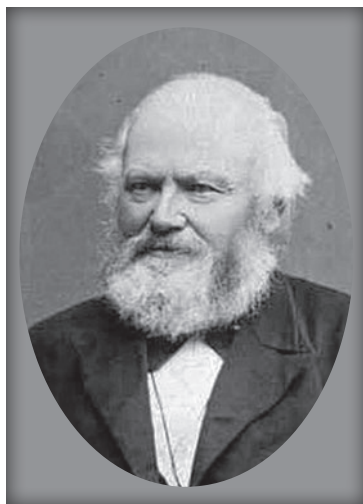
Lolland-Falsters Stift og 1845-81 over Aarhus Stift, 1853 medlem af Kirkekommissionen. Flere afhandlinger, med *Lærebog i Didaktik og Pædagogik* 1838 lagde han sig tæt op ad det, vi i eftertiden kender som Pestalozzis, Grundtvigs og Kolds skoletanker og pædagogik.

1843-48

Ludvig Christian Müller (1806-51), cand. theol. 1827, studieophold i Island, udgav både en islandsk og en hebræisk grammatik, en samling angelsaksiske tekster og en islandsk læsebog samt påbegyndt udgivelsen af en danmarkshistorie, 1837-42 kapellan ved Ribe Domkirke og sognepræst i Seem, 1843-48 sognepræst i Snedsted-Nørhå, fra 1848 forstander for Ranum Seminarium og sognepræst i Bjørnsholm-Malle.

Andre lærere

Carl Christian Henninger Gjerløff (1784-1851), cand. theol. 1814, 1820-32 sognepræst i Hassing-Villerslev, 1832-36 i Ferslev-Dall-Volsted og fra 1838 i Buderup-Gravlev-Årestrup.

C. C. Møller.

Alle portrætfotos:
© www.km.dk

Ulrich Adolph Thisenius Kruse

1816-26

Jens Christensen Vigh (1792-1826), dimitteret fra Snedsted Seminarium 1814 og fra gymnastikinstituttet 1816, lærer i gymnastik og musik, fra 1821 andenlærer.

1826-47

(*Christian*) *Georg Philip (Willemoes) Pfaff* (1798-1874), dimitteret fra Snedsted Seminarium 1826, 1856-62 lærer først i Kostræde ved Køng i Lundby Sogn og derefter fra 1862 i Køng.

P(eder) K(jellerup) Algreen (1807-77), dimitteret fra Snedsted Seminarium 1826, senere cand. theol. og præst i Lyderslev, Nykøbing Mors, Vrejlev-Hæstrup og Åker.

Jørgen Johan (Jensen) Tvilstedgaard (1806-94), dimitteret fra Snedsted Seminarium 1832, hans ansættelse som lærer gav anledning til, at Snedsted Kirke 1840 fik et orgel, 1847-49 tredjelærer ved Lyngby Seminarium, 1849-69 lærer i Serritslev ved Horsens, 1869-92 organist i Hørning og hospitalsbogholder ved Den Hørningske Stiftelse, 1892 afsked med pension.

1840-48

Christen Gravesen Nørgaard (1817-1907), dimitteret fra Snedsted Seminarium 1837, hjælperlærer i Snedsted fra 1837, fastansat 1840-82, blev vejleder for seminaristerne som prøvelærere, da seminariets børneskole blev forenet med Snedsted Skole.

Ulrich Adolph Thisenius Kruse (1827-95), dimitteret fra Snedsted Seminarium 1846, 1846-47 huslærer hos Müller, konstitueret 1847 som andenlærer indtil flytningen til Ranum, hvor han blev tredjelærer 1848-50, 1850-51 lærer i Vindblæs ved Havndal, 1851-52 lærer i Rybjerg i Salling, 1852-57 lærer i Åshøj ved Herfølge, 1857 lærer i Karlstrup ved Greve, fra 1865 aktiv i J. A. Hansens Femte Juni Folkeforening, 1873-79 MF (Vardekredsen, Ribe Amt) for Venstre.

Villy Dall

Født 1955. Journalist ved Thisted Dagblad siden 1994.

Denne mindesten står i haven, hvor seminariet lå. Foto: Peter Mørk.

Nogle kilder om Snedsted Seminarium

C. M. C. Kvolsgaard, *Seminariet i Snedsted 1812-48 og Ranum 1848-98 i Anledning af Ranum Seminarium Jubilæum*, Aalborg, 1898.

Egon Kristiansen, »Snedsted Seminariums kirkelige og folkelige betydning på egnen«, i: *Historisk Årbog for Thy, Mors og Vester Hanherred 1978*.

Christen Kold, *Om børneskolen*, udg. af Friskolebladet, 1981.

Otto Jensen, »Om Francisco Blicher og hans forhold til Snedsted«, i: *Historisk Årbog for Thy, Mors og Vester Hanherred 1981*.

Poul Skaaning, »Med Christen Kold på seminarium – en undersøgelse af Kold og hans klassekammeraters ophold på Snedsted Seminarium 1834-36«, i: *Historisk Årbog for Thy, Mors og Vester Hanherred 1986*.

Egon Kristiansen, »Snedsted Seminariums kirkelige og folkelige betydning i Nordjylland«, i: *Vendsyssel Årbog 1986*.

Svend Sørensen & Niels Nielsen, *I hælene på Christen Kold – en skildring af en thybo og hans skole*, Thisted, 1990.

Lars Skriver Svendsen, *Christen Kold fortæller*, udg. af Dansk Friskoleforening, 1999.

Christian Larsen, *Fra skoleanordninger til Den Store Skolekommission*, Ph.d.-afhandling på Danmarks Pædagogiske Universitetsskole under Aarhus Universitet, 2008.

Thorkild Thejsen, *Først var de degne, så blev de lærere – fra kirketjenere til lærerprofession*, i: serien »Læreruddannelsen før og nu«, et samarbejde mellem dk4 og folkeskolen.dk, 2011.